

بررسی تاثیر عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بر منظر شهری در سکونت گاه های غیر رسمی (مطالعه موردی: شهرک دولتخواه)

بهمن کارگر^۱، رضا زلفی ورزقانی^۲، فاطمه حیدر جماعت^۳

^۱ عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی یادگار امام (ره) واحد شهرری، تهران، ایران

^۲ دانشجوی دکتری رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی یادگار امام (ره) واحد شهرری، تهران، ایران

^۳ دانشجوی دکتری رشته جمعیت شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم تحقیقات، تهران، ایران

چکیده

یکی از مهمترین ابعاد شهر ها که نشان دهنده افکار و سلیقه های فعالیت ها می باشد منظر شهری است، امروزه با گسترش شهرها و سکونت گاههای غیر رسمی و عدم مطابقت امکانات با خواسته ها، مشکلاتی را در این مناطق بوجود آورده است، از اساسی ترین پیامدهای آن نازیبایی فضای شهری است، به همین دلیل منظر شهری از مهم ترین ویژگی های شهری است که مورد توجه و مطالعه قرار گرفته است و اهمیت روز افزون این مطالعات در پایش سیاست های برنامه ریزی شهری و نقش آن به عنوان ابزاری موثر در مدیریت برنامه ریزی شهری می باشد. هدف این تحقیق بررسی تاثیر عوامل اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی بر منظر شهری در مناطق و سکونت گاههای غیر رسمی شهرک دولتخواه است. در این پژوهش روش تحقیق توصیفی- تحلیلی با ماهیت کاربردی است. روش گردآوری اطلاعات بصورت کتابخانه ای و استفاده از روش میدانی (پرسشنامه، بازدید پژوهشگر از محل و تصویر برداری و تحلیل کیفی آنها) برای تجزیه و تحلیل از روش آماری SPSS استفاده شده است، یافته های تحقیق نشان می دهد که در محله دولتخواه مسائل اقتصادی شهروندان تاثیر چندانی در منظر شهری نداشته ولی عوامل اجتماعی و فرهنگی و امنیت اجتماعی از سطح معنی داری بالایی برخوردار بوده ولی اولویت آنان نمی باشد این نشان دهنده همسو شدن مدیران شهری با ساکنین این منطقه را می طلبد تا همگام با هم بتوانند نازیبایی این محله را کاهش دهند.

واژه های کلیدی: منظر شهری، ساکنان غیر رسمی، فضای شهری، عوامل اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی، شهروندان.

۱- مقدمه

یکی از مهمترین ابعاد شهر ها که نشان دهنده افکار و سلیقه های فعالیت ها می باشد منظر شهری است، امروزه با گسترش شهرها و سکونت گاههای غیر رسمی و عدم مطابقت امکانات با خواسته ها، مشکلاتی را پیش آورده است، که یکی از اساسی ترین پیامدهای آن نازیبایی فضای شهری است، به همین دلیل منظر شهری از مهم ترین ویژگی های شهری است که مورد توجه و مطالعه همگان قرار گرفته است.

گذار شهری نشان دهنده باز سازماندهی جامعه بشری از روستا به شهر می باشد و این انقلابی در جامعه است در واقع شهری شدن تغییر اجتماعی است در ابعاد بزرگ این یعنی تغییرات عمیق و برگشت ناپذیری که همه ی بخش های جامعه را عوض می کند. (ویکس^۱، ۱۳۹۰:۳۹۰).

فضاهای شهری در بستر تاریخ عرصه کارکردهای مختلف اجتماعی بوده است. و این کارکرد ها همواره وابسته و در ارتباط مستقیم با عرصه عمومی و کالبدی شهری است. (رزاقی، ۱۳۹۲:۱)

شهر نیزمانند یک بنای نفیس معماری، ساختمانی است که در فضا قد بر می افرازد، با این تفاوت که مقیاسی بزرگتر دارد و تنها با گذشت زمان شکل و سیمای نهایی خود را می یابد (لینچ^۲، ۱۳۸۳:۹).

رشد آبی و بی سابقه جمعیت در شهر ها در دهه ۱۹۶۰ باعث شد که بعثت کافی نبودن زیر ساخت ها، محله هایی به شکل سکونت گاههای غیر رسمی (حاشیه نشین) در اکثر شهر های جهان پدید آیند. حاشیه نشینی به نوعی زندگی گفته می شود که در شهر رخ دهد ولی چارچوب اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ... شهر توانایی هضم آن را نداشته باشند، اما حاشیه نشینان کسانی هستند که جذب نظام اقتصادی- اجتماعی شهری نشده اند و در محدوده و حاشیه اقتصادی شهر ها زندگی می کنند.

از تعریف بالا چنین استنباط می شود که حاشیه نشینی زندگی در شهر می باشد که در محدوده فیزیکی شهر قرار گرفته است ولی مانند سایر مناطق شهر در چارچوب های اصلی شهر هضم نشده است و با توجه به ویژگی ساکنانش می توان منطقه حاشیه نشین شهر را از دید فیزیکی و کالبدی بخش غیر رسمی شهر قلمداد کرد (اعتصامی، ۱۳۹۰:۵).

مناطق غیر رسمی (حاشیه نشین) شهری به عنوان یکی از محدوده های شهری دارای مشکلات فراوانی است این مشکلات می توانند از ابعاد مختلف مورد بررسی قرار بگیرند، از جمله مسائل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی که به نظر می رسد از همه مسائل جامعه شهری که بر منظر شهری موثرتر است از اهمیت بیشتری برخوردار است که هم قابل رویت بوده و هم می توان عواقب و تاثیرات آن را به عینه مشاهده نمود، بگونه ای که باعث نازیبایی شهرها می شوند.

با این تفاسیر می توان گفت منظر شهری درمناطق حاشیه نشین یکی از اساسی ترین موضوعات در مناطق اسکان غیر رسمی می باشد که نیاز به مطالعه و بررسی های علمی در زمینه های مختلف دارد. در این پژوهش سعی بر آن شده تا با مطالعه محدوده شهرک دولتخواه منطقه ۱۹ شهر تهران بتوان زمینه و علل مشکلات نازیبایی شهر را مورد مطالعه قرار داد و راهکاری ارائه نمود.

شهرک دولتخواه محدوده ای نسبتاً وسیع در جنوب غرب تهران و یکی از ۱۴ محلات منطقه ۱۹ می باشد. با توجه به اینکه نحوه شکل گیری و توسعه شهرک دولتخواه در مقیاس محله در مجاورت شبکه های اصلی و فرعی شهر تقریباً بصورت نامنظم بوده است، این مسئله به یکی از مهمترین چالش های تعیین حریم محلات و مطابقت آن با معیار های شناخته شده محله در میان شهروندان می باشد.

تحولات شهری مانند افزایش جمعیت و فعالیت های اقتصادی در اطراف شهر منطقه عموماً در قالب رشد پراکنده شهری، حاشیه نشینی، توسعه جسته و گریخته، توسعه پیرامونی، گسیختگی و چند پاره شدن فضایی شهر و توسعه روستا شهرها که در غرب منطقه ۱۹ به ۶ محله میرسد، صورت می گیرند. و همین دلیل باعث شده که امروزه محله نعمت آباد و دولتخواه در حاشیه

¹ -viks

² -Linch

جنوب غرب تهران جزء لاینفک شهر تلقی گردد لذا تیپولوژی حاشیه نشینی در شهرک دولتخواه که خود حاشیه نشین تهران محسوب می شود می تواند با چند عامل مرتبط باشد:

۱- وضعیت اقتصادی ساکنین ۲- اشتراکات فرهنگی ساکنین ۳- جایگاه اجتماعی فرهنگی ساکنین ۴- مشارکت مردمی، که همگی این موارد در نهایت سبب بروز تحول در بخش بهبود منظر شهری می گردد. حال این سوال مطرح است. تا چه میزان عوامل اجتماعی و فرهنگی - اقتصادی بر منظرشهری در شهرک دولتخواه موثر می باشد.

۲- ادبیات تحقیق

تاکنون در کشور مطالعات زیادی در رابطه با موضوع حاشیه نشینی و منظر شهری انجام گرفته است. می توان به تحقیقی که دهقان در سال (۱۳۶۸)، طی پژوهشی با عنوان "بررسی وضعیت اجتماعی - اقتصادی آلونک نشینان" وضعیت اجتماعی و اقتصادی آلونک نشینان منطقه ۱۰ شهرداری تهران، بیان نمود که مهم ترین اهداف این پژوهش، عبارت اند از: "بررسی مبدأ و منشأ آلونک نشینان محله مورد بحث، علل آلونک نشینی، اشتغال و درآمد آلونک نشینان، بررسی علل فقدان انگیزه پیشرفت، وضعیت انحرافات و کج روی ها، قدر و منزلت اجتماعی، میزان رضایت از آلونک نشینی و وضعیت هجوم و توالی آن". همچنین اعتصامی در سال (۱۳۹۰) در مقاله ای با عنوان "بررسی منظر شهری در مناطق حاشیه نشین، شهرک دولت آباد کرمانشاه" نشان دادند که یافته هایشان در سه بخش قابل ارائه می باشد. الف) بررسی تاثیر گذاری عوامل اجتماعی- فرهنگی، اقتصادی مشخص شد که این عوامل نمی توانند خود به تنهایی در شکل گیری منظر شهری مناطق حاشیه نشین نقش داشته باشند. ب) بررسی تاثیرات آلودگی محیطی بر منظر شهری شهرک دولت آباد، نشان می دهد که نازیبایی های محدود را می توان ناشی و متاثر از آلودگی ها دانست. ج) در پارامترهای فضای شهری شهرک دولت آباد، در ارتباط با زیبایی و منظر شهری، مشخص شد که این فضاهای شهری دارای منظر شهری مناسبی نمی باشند. از مطالعات خارجی می توان به هریسون^۱ بیش از سایر افرادی که دیدگاه های آنان مطرح شد؛ به بررسی ویژگی های مهاجران و حاشیه نشینان جهان سومی پرداخته و البته بر جنبه های اقتصادی آن توجه داشته است وی می گوید حاشیه شهرها، محلاتی مملو از جمعیت اند که ضوابط بهداشتی در آن ها اصلاً رعایت نمی شود ساکنان این محلات، حقوق و ضوابط مربوط به خانه و مسکن را مورد تمسخر قرار می دهند و مانند سیلی محکمی هستند که به صورت قدرت دولت زده می شود. خانواده ها خود را به هر طریقی که به نظرشان راحت می آید و یا استطاعت آن را دارند، میسازند و هر موقع پولی به دست آورند؛ نسبت به بهبود خانه اقدام می کنند. جمعیت زیاد، شرایط غیربهداشتی، فقدان تسهیلات و خدمات شهری، احساس نگرانی به سبب امکان رانده شدن از خانه و محل زندگی، از دیگر خصوصیات زندگی حاشیه نشینان است (هریسون به نقل از صدیق سروستانی، ۱۳۷۶: ۱۳۱). پژوهش نواک^۲ در سال (۱۹۷۷) نشان می دهد که هنگام مطالعه شکاف های آگاهی، به عنوان اثر ارتباطی، چندین متغیر را باید در نظر گرفت. متغیرهای علمی-آموزشی و پایگاه اجتماعی-اقتصادی را باید با متغیرهایی مثل درجه انگیزش و درجه علاقه، دسترسی به اطلاعات و درگیری و فعالیت سازمانی، تکمیل کرد. سودمندی واقعی دانش و آگاهی هم می تواند تعیین کننده باشد. او نتیجه گرفت که شکاف دانش و اطلاعات در مورد موضوعات روزمره، ظاهراً کمتر است.

فرضیه ها:

برای جامعه مورد بررسی فرضیات تحقیق به صورت زیر در نظر گرفته شده است.

به نظر می رسد عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی بر منظرشهری در مناطق اسکان غیر رسمی (حاشیه نشین) شهرک دولتخواه رابطه معنی داری وجود دارد.

^۱ - Harrison

^۲ -Nouvak

به نظر می رسد بین مسائل اقتصادی شهروندان در سکونت گاههای غیر رسمی در شکل گیری منظر شهری رابطه معنا داری وجود دارد.

به نظر می رسد بین مسائل اجتماعی و فرهنگی ساکنین سکونت گاههای غیر رسمی در شکل گیری منظر شهری رابطه معنی داری وجود دارد.

به نظر می رسد بین منظر شهری در شهرک دولتخواه با کاهش امنیت اجتماعی رابطه معنی داری دارد.

به نظر می رسد عدم توجه به منظر شهری با اسکان موقت رابطه معنی داری وجود دارد.

۳- مبانی نظری

با توجه به پیچیدگی حاشیه نشینان از نظر رفتاری با توجه به خرده فرهنگ ها، تنها یک نظریه نمی تواند آن را توضیح دهد از این رو ضروری است از چارچوب های نظری مختلف برای توضیح رفتار ساکنین این محلات، کمک گرفت. اساس چارچوب نظری این مطالعه از نظریه احساس تعلق و هویت مکانی بعنوان پایه اصلی پژوهش است و نظریه رویکرد رفتاری به فضا، بعنوان پایه تئوریک مد نظر قرار داده شده است.

ادراک منظر شهری بیان کننده آن است ادراکی محسوس است که موجب لذت، نشاط، آزردهی، ترس و سایر واکنش های حسی آدمی می شود. در حقیقت عمده ترین اثر کیفیت سیمای شهر در محدوده این گروه از واکنش های روحی به ظهور می رسد. ادراکات محسوس از منظر شهر، تنها در زمینه عناصر بصری نبوده، بلکه سرو صدای محیط، بو و سایر عوامل تاثیر گذار بر حواس انسانی نیز در شکل دهی به آن ایفای نقش می کنند، از سوی دیگر منظر به داده های محسوس جهان اطراف ما خلاصه نمی شود بلکه پیوسته در ارتباط با ذهنیت ناظر، تشخیص می یابد، ذهنیتی که بیش از یک نگاه بصری معمولی است یعنی در منظر شهری نگاه به شهر و محیط شهری نه فقط به وسیله چشم سر، بلکه به همراه "چشم دل" یا "چشم ذهن" صورت می گیرد و ترکیبی از این دو نگاه است از این رو، بررسی منظر غیر از ریخت شناسی محیط به شمار می آید، تصویر ذهنی شهر را بر مبنای تاثیرات حسی تجربیات و خاطرات شخصی، قضاوت، زیبایی شناسی، تجربیات جمعی و گروهی و خاطرات جمعی، حوادث تاریخی و چارچوب فرهنگی ارزش ها و آرمان ها و ایده ال ها شکل می دهد و از این روست که هم به منظر شکل می دهد و هم در منظر شکل می گیرد زیرا خلق معنا فرآیندی منفعل نیست که ذهن اطلاعات حسی را دریافت کنند و آنها را بر اساس قوانین تداعی معانی به هم متصل کند بلکه فرآیندی خلاق و فعال است. در این فرآیند عین و ذهن یک واحد رانشکیل می دهند و ذهن جهانی را که در فرآیند ادراک حس می کند می آفرینند، یعنی معنا هم شامل موارد واقعیت مادی (محسوس) و هم زاد ذهن است.

به تعبیر راپاپورت^۱، منظر شهری کلیتی است که حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان می ماند و حاصل تعامل میان انسان (ناظر) و محیط اوست. منظر شهری در واقع کلیت بهم پیوسته ای از نمادها و نشانه هاست که به مفاهیم، ارزش ها، معانی و چیزهایی شبیه به آن واقعیت می بخشد. ویژگی اصلی مفهوم منظر شهری آن است که به عنوان یک پدیده (عینی-ذهنی) انسانی- کالبدی و یک ساختار اجتماعی- فضایی مطرح می گردد به عبارتی دیگر منظر شهری پدیداری است که تنها از طریق تجربه انسانی و در تعامل میان انسان و محیط آشکار می شود.

در نظریه فضای طبیعی و فضای خلق شده فرض بر آن است که محیط فیزیکی طبیعت عنصر عمده سازنده فضای شهری و نخستین بستری است که در آن محیط مصنوع شکل می گیرد برخی از کیفیت های محیط شهری، نتیجه تعامل میان کنش انسان و فضای فیزیکی طبیعت است. فرآیند های اجتماعی در طول زمان، فضای انسانی را باکنش متقابل با این فضای طبیعی خلق کرده و جنبه های ویژه فضای انسانی، و برهم کنش میان ویژگی های فضای طبیعی و خصیصه اجتماعی مردمی که آن را اشغال و دگرگون کرده است، تعیین می شود.

^۱ - raport

تنوع در فرم فیزیکی و کیفیت های طبیعی، به نوبه خود بر کیفیت فضای شهری تاثیر گذارده در فرآیند تاریخی پدید آمدن شهرها، به شکل نمادین به کار گرفته شده اند. فضا های خلق شده نیز لایه هایی از محیط های خلق شده و اشکال اجتماعی اند که فضای طبیعی را دگرگون ساخته و روی آن جای گرفته و با گذشت زمان انباشته شده و همگی در کنار هم فضای شهری را می سازند (مدنی پور، ۱۳۷۹: ۵۴).

بدین ترتیب شهر پدیده ای اجتماعی-مکانی است، با بعدی زمانی، اما مرئی است شهری محصولی از زمان است این نظر مخالف تفکری بود که شهر مدرن را محصول ساختمان های با حجم های ساده و شناور دریای از فرم بد و خراب می دانست. (الکساندر^۱، ۱۹۸۷: ۶۷).

در نظریه منظر شهری، انجمن معماران منظر آمریکا در سال ۱۹۷۷، معماری منظر را اینگونه تعریف کرد: علم وهنری که فعالیت حرفه ای مربوط به برنامه ریزی سیستماتیک زمین های باز، طراحی فضاها و مکان های بیرونی، حفظ منابع طبیعی و ساخت محیط های زنده کارآمدتر، امن تر و مفرح تر را انجام می دهد (اسلا^۲، ۱۹۷۷: ۲۲).

مایکل لوری^۳ (۱۹۸۶) با بررسی نظرات افرادی؛ مانند "گرت اکبو"، معماری منظر را بدین گونه تعریف کرده است: "هنر طراحی، برنامه ریزی و مدیریت زمین، نظام دهی به طبیعت و عناصر دست ساز انسان که در آن، پذیرش فرهنگ و علم به صورت دانش در آید و در آن حفظ و نگهداری منابع طبیعی و نظارت بر آن اهمیت قابل توجهی داشته باشد تا آن محیط به صورت مفید ولذت بخش مورد استفاده قرار گیرد." او همچنین تفاوت معماری منظر

ومعماری را در ابزارها تکنیک ها و مصالح می داند نه اهداف اولیه و پایه. از جنبه ی دیگر نیز "دتوایلر ومارکوس^۴ در پژوهشی، نیاز های گوناگونی که در منظر شهری می بایست پاسخ داده شوند را به این شرح مطرح کرده اند:

ایجاد و حفظ مکان های زیبا حظ بصر؛ ایجاد فضا های تفریحی و گذران اوقات فراغت؛ حفظ مکانهای منحصر به فرد تاریخی و فرهنگی؛ در نظر گرفتن فاصله ها میان بخش های گوناگون شهر از طریق حصار های کالبدی مصنوع یا طبیعی؛ جهت دادن به توسعه ی شهر یا جلوگیری از برخی الگو های زیان بخش؛ (تقوایی، ۱۳۹۶: ۶۲)

برتالنفی^۵ در سال (۱۳۶۶) نظریه ای تحت عنوان "نگرش سیستمی در منظر شهری" را مطرح نمود که بیان می دارد شهرها با هر انگیزه ای که پدید آیند، حاصل اراده ای هستند که از روابط پیچیده درونی انسان نشات میگیرد. این اراده در شروع، جامعه را شکل می دهد؛ در ادامه جامعه برای ادامه زندگی ناگزیر به تولید کالبد است و در طول تاریخ، در راه ارتقای هرچه بیشتر آن می کوشد و فضاهای جمعی را شکل می دهد کوچه را می سازد، نظر گاه ها را سامان می بخشد. بنا براین رکن اصلی پدید آمدن شهر ها، جوامع هستند و در پی آن منظر ها را نیز تولید می کنند. در نگاه کلاسیک، اجتماع، یک مکانیسم بود که حتی گاهی مفاهیمی مثل تعادل، توازن و اینرسی که در قوانین فیزیک کاربرد داشتند، به این حوزه نیز راه یافته و پسوند "اجتماعی" را پذیرفته بودند و تعادل اجتماعی، اینرسی اجتماعی و... (برتالنفی^۵، ۱۳۶۶).

می توان گفت جوامع انسانی در نظریه سیستمی، مجموعه ای از یک کل بزرگتر بوده ماده، اطلاعات و فرهنگ، سه شاخص اصلی شکل گیری آن هستند. چنانچه زندگی یک جامعه در طول تاریخ به پدید آمدن شهر می انجامد. ماده این سیستم معادل کالبد و اطلاعات معادل آگاهی مخاطبان است که در یک بستر فرهنگی شهر را شکل داده اند. ممکن است این سوال مطرح شود که سایر نظریات نیز این سه عامل را برای مداخله در شهر مد نظر دارند، بنابراین آن ها هم بر پایه نگرش سیستمی بنا شده اند؛ اما نکته قابل توجه کاربرد این عوامل در حوزه های مستقل از هم است، در صورتی که تئوری منظر شهری با بهره بردن از این سه عامل به صورت توأمان دارای چارچوب علمی مشخص برای تبیین جایگاه نگرش سیستمی در نگاه به شهر می باشد (منصوری، ۱۳۸۹: ۱۸۶).

¹ - Alexander

² - slava

³ - Michael larry

⁴ - detouler and Markus

⁵ - Bertolenfi

همچنین نظریه احساس تعلق و هویت مکانی همانگونه که گفته شده بعنوان پایه اصلی این پژوهش قرار دارد بیان می دارد که، هر فضا با آن که یک موجود خارجی مستقل است ولی در فرآیند ادراک تبدیل به یک پدیده ذهنی می شود. لذا تشخیص هویت در واقع نوعی ارزش گذاری با تعیین کیفیت است که در ارتباط کاملی با اندوخته های ذهنی فرد از تجربیات مستقیم گرفته تا فرهنگ و سنت او دارد (پاکزاد، ۱۳۷۵: ۱۰۰).

ساکنان شهر، الگوی ذهنی "شناخت" خود را از محیط زندگیشان با شهر و فضاهای شهری به عنوان عینیت موجود مطابقت می دهند و در فرآیند ادراک نیز هر ابژه (ساختار فضایی شهر، میادین، خیابان ها، کوچه ها و...) را مرحله به مرحله دریافت می کند و به ذهن می سپارند. مرحله اول ادراک شامل شاخص ترین مشخصات شهر است و پس از آن کوچکترین و جزئی ترین مشخصه های شهر را شامل می شود و در نهایت ساکنان می تواند فضای ذهنی شهر و محل سکونت خود را ترسیم کنند (غفوری، ۱۳۸۶: ۳).

منظر شهری کلیتی است که حتی پس از ترک محیط نیز در خاطر انسان باقی می ماند تاثیرات بصری که شهر می تواند بر مردم وزندگی روزمره ی آن ها داشته باشد، بسیار زیاد است و بالعکس تاثیرات ذهنی انسان نیز در شکل گیری منظر شهری نقش ویژه ای دارد این تاثیرات را می تواند در سکونت گاههای غیر رسمی به طور مشخص دیده شود. درست است همه این موارد ناشی از فقر، پایین بودن سطوح فرهنگی و اجتماعی و... می باشد ولی اصلی ترین سرچشمه شکل گیری منظر شهری تراوش یافته است از ذهن ساکنین آن می باشد.

نقش طراحی محیطی در امنیت و کاهش بروز جرم بعنوان نظریه ای که به تاثیرات منظر شهری و طراحی محیط در کاهش ناهنجاریهای سکونت گاههای غیر رسمی که نهایتاً به رفتن ضریب امنیت می انجامد می توان به نقش کالبدی شهر (برنامه ریزی و طراحی شهری) در کاهش و پیشگیری از جرایم شهری اهمیت اساسی دارد. این امر از آن جهت دارای اهمیت است که امروزه در فرآیند های طراحی فضای شهری کمتر به پتانسیل های بالقوه مناطق شهر و ساختمان ها در کاهش یا جلوگیری از جرایم توجه می شود. را بیان می دارد.

موور^۱ نیز در سال (۱۹۸۳) در نظریه مردم و رویکرد رفتاری به فضا معتقد است که یافتن محتوای با نمودهای ادراکی مردم از محیط کلان و پیرامونشان کاری است نا ممکن که در عوض بایستی توجه را به تفاوت های میان افراد و نگرش محیطی مردم معطوف نمود از نظر او انسانها ماهیت محیط را نه مستقیماً، بلکه با فرآیند تفسیری پیچیده ای درک می کنند (مدنی پور، ۱۳۷۹، ۹۴).

از اینرو به دلیل انطباق نظریه های انتخاب شده با فرضیه ها و متغیرهای مطرح شده در این پژوهش در سراسر این مقاله مورد توجه قرار گرفته و از این طریق به تحلیل دقیق پدیده مورد نظر پرداخته خواهد شد.

۴- روش تحقیق

داده های مورد نیاز با انجام مطالعه میدانی، پرسشنامه و از بین گروه های ساکن در محله دولتخواه در سال ۱۳۹۶ گردآوری شده است و همچنین تحلیل کیفی که از طریق تصاویر تهیه شده توسط پژوهشگر انجام گردیده است.

روش گرد آوری پیمایشی بوده است و در مقاله حاضر تعداد جامعه آماری ۱۱۰ نفر از کلیه ی زنان مردان با سنین مختلف ساکن در محله دولتخواه شهر تهران می باشد از این تعداد ۶۹ نفر زنان و ۴۱ نفر مردان می باشد. برای انتخاب نمونه ها توسط پژوهشگر با تعیین تعداد جمعیت از تخمین خود استفاده نموده و حجم نمونه ۱۱۰ نفر استفاده گردید. میزان اعتماد به ابزار تحقیق پرسشنامه از طریق سنجش آلفای کرونباخ اندازه گیری شد و گویه هایی که القای آنها کمتر از ۰.۷ بود حذف شد. انتخاب نمونه ها برحسب تصادف و اتفاقی انجام گرفت. بعد از جمع آوری و کد گذاری پرسشنامه ها، داده ها وارد نرم افزار SPSS شده و با استفاده از فنون و روش های آماری تجزیه و تحلیل گردید. همچنین تحلیل کیفی در این قسمت با استفاده از

^۱-Mouvr

شاخص های مطلوبیت کیفی محیط از دیدگاه های مختلفی همچون زیبایی شناسی، طراحی کیفی محیط و نحوه اعمال ضوابط بهسازی و نوسازی در حوزه شهر سازی این سکونت گاهها در تحلیل تصاویر استفاده شده است. با انجام بررسی و بازدیدهای میدانی و تهیه تصاویر مختلف، تعداد ۱۱ قطعه عکس در مقاطع مختلف و با استفاده از شاخص های یاد شده بصورت جدول و نمودار مورد تحلیل قرار گرفته اند. (+مطلوب،*نسبتاً مطلوب،-نامطلوب)

۵- یافته های تحقیق

ابعاد محدوده حوزه فراگیر طرح منظر شهری محله دولتخواه منطبق بر ناحیه ۳ از منطقه ۱۹ در نظر گرفته شده است. ناحیه ۳ از سمت شمال و شمال غرب توسط بزرگراه آیت ... سعیدی (جاده ساوه)، از سمت جنوب و جنوب غرب توسط بزرگراه آزادگان و از سمت شرق توسط بزرگراه نور محدود شده است (طرح تفصیلی منطقه ۱۹).

محدوده حوزه نفوذ از شمال به بزرگراه آیت ... سعیدی، از شرق به خیابان پیروز، از غرب به خیابان پاییزان و از جنوب به خیابان جدید الاحداث شقایق (مصوب طرح تفصیلی) محدود می باشد. مهمترین معیارهایی که در انتخاب محدوده فوق الذکر مورد توجه واقع شده اند را می توان در سه مورد خلاصه نمود. اول آنکه بر اساس پرسشنامه های برداشت ذهنی و نیز مطالعات اجتماعی و اقتصادی محدوده طرح، ساکنین موجود در دو محله دولتخواه بالا و دولتخواه پایین یکدیگر را اهالی یک محل می دانند و ارتباط خانوادگی و دوستانه بسیاری با یکدیگر دارند. دوم آنکه تمام خدمات محلی این حوزه توسط محور خدماتی برادران شکری (دولتخواه) تأمین می شود و سوم آنکه مرزهای حوزه به وسیله لبه های جدا کننده شاخص (بزرگراه آزادگان، خیابان پاییزان، کانال خلایزیر، بزرگراه آیت ... سعیدی) تعریف شده است.

بر پایه سرشماری سال ۱۳۹۰، محدوده مورد مطالعه دارای ۱۰۵۶۰ نفر جمعیت می باشد که از این تعداد جمعیت، ۲۵۹۶ نفر معادل ۲۴/۵ درصد جمعیت در گروه سنی ۰-۱۴ سال، ۷۵۶۷ نفر معادل ۷۲ درصد از ساکنین در گروه سنی ۱۵-۶۴ سال و ۳۹۷ نفر معادل ۳/۷ درصد از جمعیت در گروه سنی بالای ۶۵ سال قرار دارند. با توجه به این که ۹۶/۵ درصد از ساکنین در گروه سنی ۰-۶۴ سال می باشند، این می تواند بیانگر جوانی جمعیت و بالا بودن میزان جمعیت مطالعه مبداء مهاجرین امکان شناخت فرهنگ، روحیات و تاریخ ساکنین را فراهم می سازد تا دقیق تر به تحلیل مسائل اجتماعی موجود در محدوده مورد مطالعه پرداخته شود. براساس مطالعه قبلی از مجموع ۱۳۲ خانوار مهاجر از شهرستان های دیگر به این محله نشان می دهد ۸۵ درصد ساکنین ترک زبان می باشند و در این میان شهر زنجان با ۲۵٪ درصد از جمعیت کل در رتبه اول و شهرهای میانه، اردبیل، تبریز و ارومیه به ترتیب با ۱۸/۳ درصد، ۱۲.۵ درصد، ۵ درصد و ۰.۸ درصد در رده های دوم تا پنجم قرار دارند. ۲۱/۲ درصد از ساکنین نیز از سایر نقاط ترک نشین می باشند. (زلفی، ۱۳۹۰)

سابقه سکونت در محله شاخصی است که وضعیت اجتماعی محله را از لحاظ دگرگونی قومی و فرهنگی نشان می دهد. سابقه سکونت بیشتر نمایانگر ترکیب اجتماعی همگن تر ساکنان و تعلق بیشتر آنها به سکونت در محله می باشد. اقامت طولانی در محله سبب به یاد ماندن خاطره ها در اذهان می شود و جدایی از آنها را دشوار می سازد و این خود ماندگاری و تعلق بیشتر به محله را تقویت می کند. در محلاتی که سابقه سکونت کمتر است بافت اجتماعی ناهمگن، تنوع قومی زیاد و احتمالاً علاقه و دلبستگی به محیط کم و جدایی از آن آسان است. این عوامل همگی موجب می شوند تا محله به ظرفی که مدام پر و خالی می شود تبدیل گردد که برنامه ریزی برای آن آسان نیست. براساس مطالعات میدانی انجام شده در سال ۱۳۹۰ در محدوده تعداد ۶۵ درصد ساکنین معادل با ۳۱۵ خانوار سابقه ای بیش از ۱۰ سال سکونت را دارند، که درصد بالایی بوده و حکایت از ماندگاری و تعلق به محیط محله است. از ۳۵ درصد باقی مانده ۹/۴ درصد بین ۱۰ - ۶ سال و ۲۵/۶ درصد کمتر از ۶ سال سابقه سکونت دارند. (زلفی، ۱۳۹۰). بررسی علل انتخاب محله برای سکونت می تواند بیانگر انگیزه ها و نقاط قوت موجود در محله باشد. عمده ترین انگیزه انتخاب این محله برای سکونت ارزانی مسکن و زمین در مقایسه با سایر محلات تهران است.

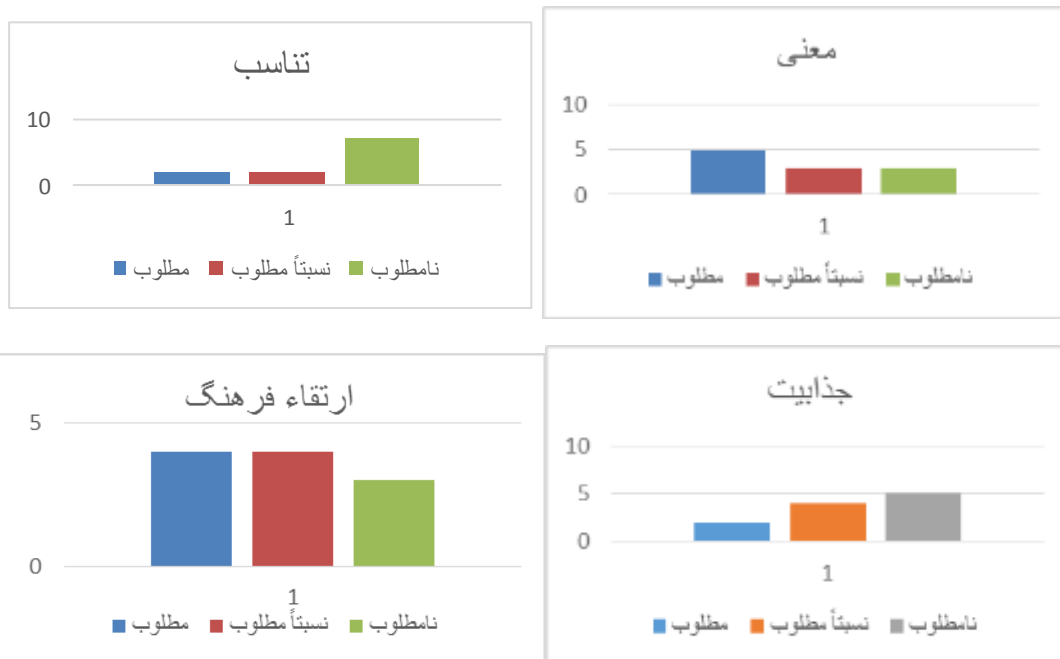
ارزانی مسکن و زمین، نزدیکی به محل کار، وجود اقوام و خویشاوندان و سکونت در خانه پدری و تولد در محله مهمترین شاخص‌هایی بوده‌اند که در انتخاب این محله برای سکونت مطرح بوده‌اند.

یکی از شاخص‌های نشان دهنده سطح اقتصادی و رفاهی خانوارها، تعداد خانوار در هر واحد مسکونی است. براساس مطالعه تفصیلی مشاور از مجموع ۲۳۸۱ خانوار، ۱۸۴۴ خانوار معادل ۷۷.۴ درصد واحدهای مسکونی یک خانواره، ۳۲۶ خانوار معادل با ۱۳.۷ درصد دو خانواره، ۱۴۵ خانوار معادل با ۶.۱ درصد سه خانواره، ۶۲ خانوار معادل با ۲.۶ درصد چهار خانواره و ۴ خانوار معادل ۰.۱۸ درصد پنج خانواره می باشد. با توجه به اینکه تعداد واحد مسکونی برداشت شده ۲۰۷۵ واحد می باشد. بطور متوسط تعداد خانوار در واحد مسکونی در محدوده مطالعاتی ۱.۱۴ خانوار می باشد. (زلفی، ۱۳۹۰).

بررسی وضعیت درآمد و هزینه خانوارهای ساکن در محدوده مورد مطالعه و مقایسه مطالعات میدانی با آمارهای رسمی ارائه شده از سوی بانک مرکزی حکایت از آن دارد که عمده ساکنان مستقر در این بافت از نظر اقتصادی از دهک‌های پایین اقتصادی جامعه شهری محسوب می‌گردند. به علاوه با بررسی صورت گرفته در خصوص وضعیت میزان هزینه‌ها و درآمدهای ماهانه خانوارها، مشخص شد که بیشتر خانوارها از «پس‌انداز منفی» برخوردار هستند. به دیگر سخن، بیشتر خانوارها از محل پس‌اندازهای گذشته یا فروش وسایل مستعمل و دست‌چندم، معیشت خود را می‌گذرانند و جامعه ساکن در بافت با بحران معیشت مواجه است. (زلفی، ۱۳۹۰).

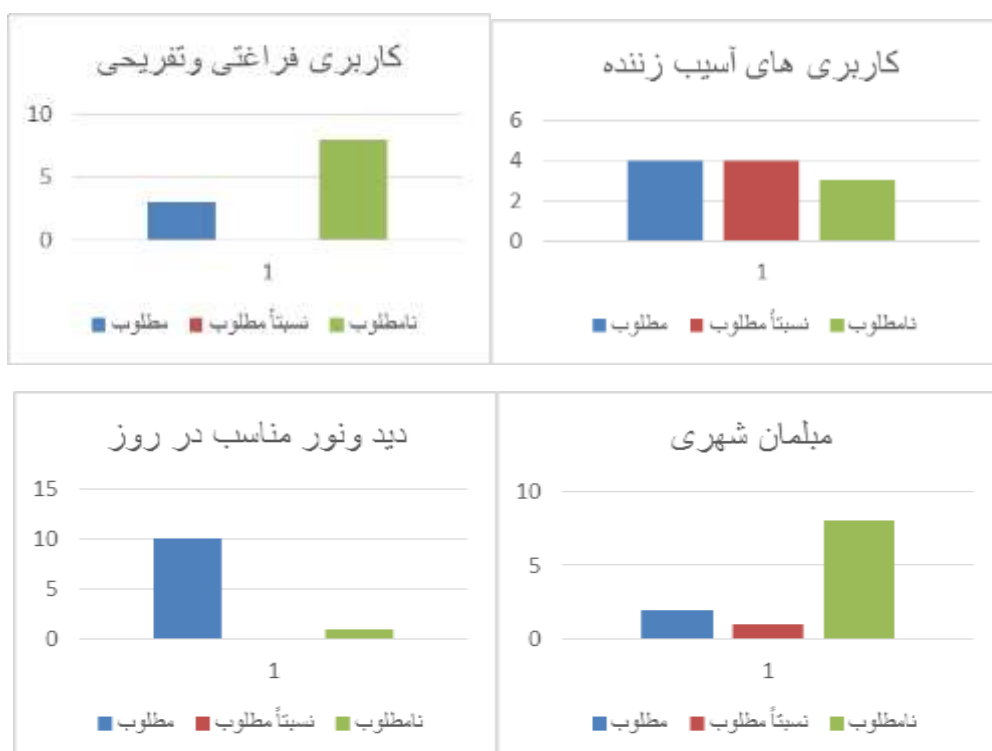
درخصوص وضعیت فعالیت‌های مستقر در بافت می‌توان بیان کرد که بیشتر فعالیت‌های این بافت در بخش خدمات متمرکز بوده و تعداد محدودی در بخش صنعت فعال هستند. این موضوع در حقیقت گویای غیر مولد بودن اکثر فعالیت‌های بافت خواهد بود.

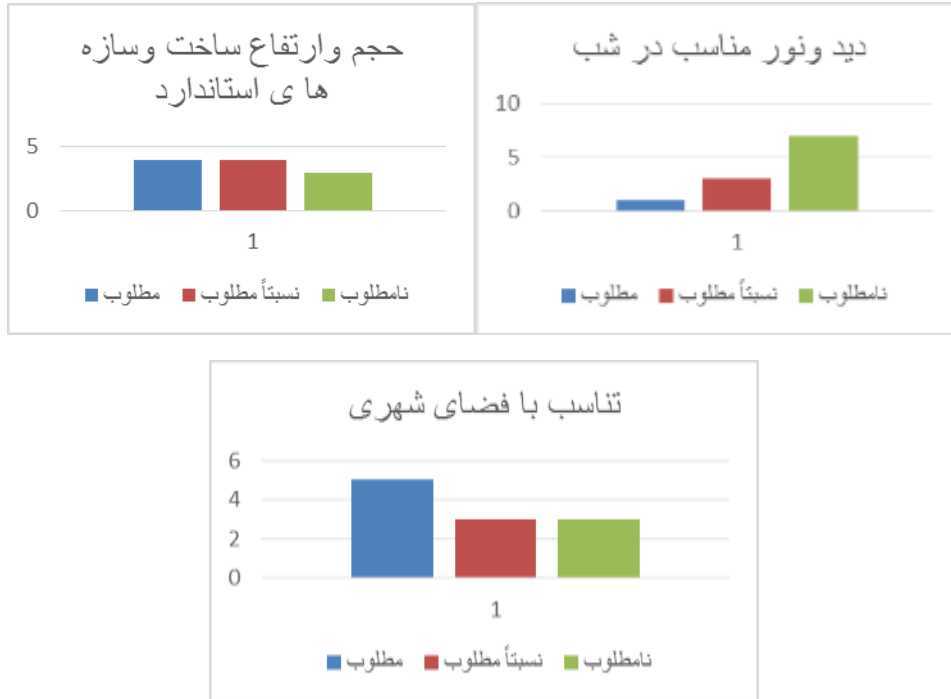
براساس مطالعات انجام شده و بررسی اطلاعات بدست آمده در بین خانوارها شغل سرپرست خانوارها استخراج شده است. بر این اساس مشاغل سرپرستان خانوارها در هفت دسته طبقه‌بندی شده است که عبارتند از نظامی، کشاورز، پیشه‌ور و تعمیرکار، بازنشسته، کارمند اداری، کارگر، کسبه و آزاد. اغلب (حدود ۸۵٪) شاغلین در گروه شغلی کسبه و آزاد، کارکن مستقل می باشند. (زلفی، ۱۳۹۰)

شکل ۱: تحلیل کیفی محدوده مورد مطالعه

شکل ۲: بررسی ضوابط طرح بهسازی و نوسازی

۵-۱- تحلیل داده ها:

در این تحقیق، متناسب با متغیرهای مورد مطالعه و نوع داده های جمع آوری شده، به منظور توصیف آنان از شاخص های گرایش مرکزی، پراکندگی و توزیع نمره ها استفاده شد. در مرحله تحلیل آماری، با توجه به ماهیت مقیاس اندازه گیری و فرضیه های تحقیق برای تحلیل داده ها از روش های آماری رگرسیون و همبستگی استفاده شد.

در این تحقیق درصد افراد مطالعه شده، بیشتر پاسخ دهندگان ۳۰٪ درصد را سنین ۳۵-۳۰ و کمترین تعداد را ۱/۸ درصد را بالا ۵۵ سال بوده اند. ۷۰٪ درصد را متاهلین تعداد را ۹٪ درصد افراد بیوه پاسخ داده اند. ۶۹٪ درصد را زنان و تعداد ۴۱٪ درصد را مردان پاسخ داده اند. همچنین ۵۹/۱ درصد را ساکنین داخل شهر و ۳۰٪ شهرک و کمتر از همه تعداد ۱۰٪ درصد افراد بیرون شهر زندگی می کنند.

جدول ۱: سطح معنی داری پیش بینی کننده ها

پیش بینی کننده ها	B	خطای معیار	β	t	سطح معنی داری
عدد ثابت	۴/۶۱۴	۱/۳۱۶		۳/۵۰۵	۰/۰۰۱
امنیت اجتماعی	۰/۶۴۸	۰/۱۷۹	۰/۳۵۵	۳/۶۲۹	۰/۰۰۰
اقتصاد	-۰/۱۵۲	۰/۱۰۶	-۰/۱۲۷	-۱/۴۳۶	۰/۱۵۴
اسکان موقت	-۰/۱۵۸	۰/۱۰۵	-۰/۱۳۴	-۱/۴۹۹	۰/۱۳۷
اجتماعی فرهنگی	۰/۰۹۳	۰/۰۶۸	۰/۱۳۶	۱/۳۷۷	۰/۱۷۲

فرضیه اصلی: ارائه الگوی بهینه در مناطق حاشیه نشین در راستای تاثیر منظر شهری مبتنی بر مشارکت شهروندان در بهبود عوامل اجتماعی فرهنگی، اقتصادی و اسکان موقت ساکنین (مطالعه موردی شهرک دولتخواه)

جدول ۲: خلاصه تحلیل رگرسیون برای فرض اصلی پژوهش رابطه بین منظر شهری و عوامل موثر اجتماعی و اقتصادی

R	R ²	ضریب تعیین یا تعدیل شده R ²
۰/۴۴۶	۰/۱۹۹	۰/۱۶۹

این جدول نشان می دهد مقدار R² به دست آمده (۰/۱۹۹) بدین معنی است که که ۱۹/۹ درصد از واریانس نگرش به منظر شهری توسط عوامل اجتماعی، اقتصادی، تبیین می شود. به عبارت دیگر، ۱۹/۹ درصد از پراکندگی مشاهده شده در متغیر منظر شهری توسط این متغیرها توجیه می شود. مقدار R مشاهده شده (۰/۴۴۶) نیز نشان دهنده آن است که مدل رگرسیون خطی حاضر می تواند برای پیش بینی استفاده شود. علاوه بر این، نسبت F محاسبه شده (۶/۵۳۶) در سطح اطمینان حداقل ۹۹ درصد معنادار است. بنابراین، می توان نتیجه گرفت که بین متغیرهای مورد مطالعه و متغیر تعداد منظر شهری همبستگی معنی دار وجود دارد. در نتیجه، شواهد برای پذیرش فرضیه اصلی کافی است. با این حال، با مراجعه به آماره t و سطوح معنی داری می توان قضاوت کرد که بین امنیت اجتماعی با t = ۳/۶۲۹ و سطح معنی داری (۰/۰۰۰) و بتای (۰/۳۵۵) و عوامل اجتماعی با t = ۱/۳۷۷ و سطح معنی داری (۰/۱۷۲) و بتای (۰/۱۳۶) همبستگی معنی دار وجود دارد.

علامت ضرایب بتای به دست آمده نشان داد که تمامی عوامل بجز اقتصاد و اسکان که معنی دار نبوده معنی دار شده و رابطه آن با منظر شهری رابطه مثبت و معنی دار است.

فرض اول: به نظر می رسد بین مسائل اقتصادی شهروندان درسکونت گاههای غیر رسمی در شکل گیری منظر شهری رابطه معنا داری وجود دارد.

جدول ۳: رابطه مسائل اقتصادی با منظر شهری

اقتصاد	منظر شهری		
-۰/۰۹۰	۱	همبستگی پیرسون	اقتصادی
۰/۳۴۹		سطح معنی داری	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد	
۱	-۰/۰۹۰	همبستگی پیرسون	منظر شهری
	۰/۳۴۹	سطح معنی داری	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد	

با توجه به داده های جدول بالا مقدار همبستگی در سطح معنی داری (۰/۳۴۹) Sig = بین رابطه اقتصادی و منظر شهری با تعداد ۱۱۰ به میزان (۰/۰۹۰) است؛ بنابراین فرض صفر H₀ تایید شده و با اطمینان فرض تحقیق مبنی بر همبستگی بین رابطه اقتصاد و منظر شهری رد می شود.

جدول ۴: خلاصه تحلیل واریانس مربوط به فرض اول

سطح معنی داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۳۴۹	۰/۸۸۶	۳/۹۰۲	۱	۳/۹۰۲	بین گروه ها
		۴/۴۰۳	۱۰۸	۴۷۵/۵۶۲	درون گروه ها
			۱۰۹	۴۷۹/۴۶۴	جمع

(نتایج تحلیل واریانس)

در این جدول مقدار F بدست آمده نشان می دهد که سطح خطای بزرگتر از ۰/۰۵ بوده و متغیر مستقل از قدرتی برخوردار نیست. در ستون چهارم که مجموع مجذورات باقی مانده و رگرسیون را نشان داده است مقدار (MS) باقی مانده نشان می دهد قدرتی برای تغییرات متغیر وابسته (y) ندارد؛ زیرا مقدار MS باقی مانده بیشتر از مقدار MS رگرسیون می باشد. DF: به تعداد متغیرهای مستقل که ۱ می باشد. F: درجه آزادی رگرسیون برابر با (۸۸۶) معنی دار نبوده. سطح معنی داری آن ۰/۳۴۹ می باشد. با سطح خطای بیشتر ۰/۰۱ دارای هیچگونه همبستگی نمی باشند.

فرض دوم: به نظر می رسد بین مسائل اجتماعی و فرهنگی ساکنین سکونت گاهها ی غیر رسمی در شکل گیری منظر شهری رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۵: رابطه مسائل اجتماعی و فرهنگی با منظر شهری

اجتماعی فرهنگی	منظر شهری		
۰/۰۰۶	۱	همبستگی پیرسون	اجتماعی و فرهنگی
۰/۲۶۱		سطح معنی داری	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد	
۱	۰/۰۰۶	همبستگی پیرسون	منظر شهری
	۰/۲۶۱	سطح معنی داری	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد	

تحلیل با توجه نتایج بدست آمده از جدول ماتریس همبستگی می توان گفت که با توجه به مقدار $\text{sig} = ۰/۰۰۶$ با اطمینان ۹۹٪ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ بین متغیر اجتماعی و فرهنگی و منظر شهری رابطه معنی داری وجود دارد؛ و مقدار این رابطه برابر با ۰/۲۶۱ است و بصورت مثبت و در حد متوسط می باشد. فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق تایید می شود.

جدول ۶: خلاصه تحلیل واریانس مربوط به فرض دوم جدول

سطح معنی داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
۰/۰۰۶	۷/۹۰۳	۶۹/۶۱۱	۱	۶۹/۶۱۱	بین گروه ها (رگرسیون)
		۸/۸۰۸	۱۰۸	۹۵۱/۲۶۲	درون گروه ها (باقی مانده)
			۱۰۹	۱۰۲۰/۸۷۳	جمع

در این جدول مقدار F بدست آمده نشان می دهد که سطح خطا کوچکتر از $0/01$ بوده و متغیر مستقل از قدرت بالای تبیین برخوردار بوده و می تواند مقدار واریانس متغیر وابسته را توضیح دهند. در ستون چهارم که مجموع مجذورات باقی مانده و رگرسیون را نشان داده است مقدار (MS) باقی مانده نشان می دهد قدرت تبیین بالایی برای تغییرات متغیر وابسته (y) دارد؛ زیرا مقدار MS باقی مانده کمتر از مقدار MS رگرسیون می باشد. DF : به تعداد متغیرهای مستقل که 1 می باشد. F : درجه آزادی رگرسیون برابر با $(7/903)$ معنی دار بوده سطح معنی داری آن $0/006$ می باشد. با سطح خطای $0/01$ دارای همبستگی بالایی می باشند.

فرض سوم: به نظر می رسد بین منظر شهری در شهرک دولتخواه با کاهش امنیت اجتماعی رابطه معنی داری باشد.

جدول ۷: رابطه امنیت اجتماعی با منظر شهری

امنیت اجتماعی	منظر شهری		
$0/000$	1	همبستگی پیرسون	امنیت اجتماعی
$0/406$		سطح معنی داری	
110	110	تعداد	
1	$0/000$	همبستگی پیرسون	منظر شهری
	$0/406$	سطح معنی داری	
110	110	تعداد	

تحلیل با توجه نتایج بدست آمده از جدول ماتریس همبستگی می توان گفت که با توجه به مقدار $\text{sig} = 0/000$ با اطمینان 99% و سطح خطای کوچکتر از $0/01$ بین متغیر امنیت اجتماعی و منظر شهری رابطه معنی داری وجود دارد؛ و مقدار این رابطه برابر با $0/406$ است و بصورت مثبت و در حد متوسط می باشد. فرضیه صفر رد و فرضیه تحقیق مورد تایید می شود. پس ارتقاء امنیت شهری می تواند ضمن تشویق شهروند به سکونت در این محلات حالت موقتی بودن سکونت در این محل ها را از بین برده و با توجه به فرضیه دوم یعنی ارتقاء اجتماعی و فرهنگی شهروندان مشارکت شهروندان را در بهبود منظر شهری مثر دانست.

جدول ۸: خلاصه تحلیل واریانس مربوط به فرض سوم

سطح معنی داری	F	میانگین مربعات	درجه آزادی	مجموع مربعات	
$0/000$	$19/612$	$73/685$	1	$73/685$	بین گروه ها
		$3/757$	108	$405/779$	درون گروه ها
			109	$479/464$	جمع

در این جدول مقدار F بدست آمده نشان می دهد که سطح خطا کوچکتر از $0/01$ بوده و متغیر مستقل از قدرت بالای تبیین برخوردار بوده و می تواند مقدار واریانس متغیر وابسته را توضیح دهند. در ستون چهارم که مجموع مجذورات باقی مانده و رگرسیون را نشان داده است مقدار (MS) باقی مانده نشان می دهد قدرت تبیین بالایی برای تغییرات متغیر وابسته (y) دارد؛ زیرا مقدار MS باقی مانده (ssd) کمتر از مقدار MS رگرسیون (ssy) می باشد. DF : به تعداد متغیرهای مستقل که 1 می باشد. F : درجه آزادی رگرسیون برابر با $(19/612)$ معنی دار بوده. سطح معنی داری آن $0/000$ می باشد. با سطح خطای $0/01$ دارای همبستگی بالایی می باشند.

فرض چهارم: به نظر می رسد عدم توجه به منظر شهری و اسکان موقت رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۹: رابطه اسکان موقت با منظر شهری

اسکان موقت	منظر شهری		
۰/۰۹۹	۱	همبستگی پیرسون	اسکان موقت
۰/۳۰۲		سطح معنی داری	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد	
۱	۰/۰۹۹	همبستگی پیرسون	منظر شهری
	۰/۳۰۲	سطح معنی داری	
۱۱۰	۱۱۰	تعداد	

با توجه به داده های جدول فوق مقدار همبستگی در سطح معنی داری $(0/302) = \text{sig}$ بین رابطه اسکان موقت و منظر شهری با تعداد ۱۱۰ به میزان $(0/099)$ است؛ بنابراین فرض صفر (H_0) تایید شده و با اطمینان فرض تحقیق مبنی بر همبستگی بین رابطه اسکان موقت و منظر شهری رد می شود.

۶- بحث و نتیجه گیری

یکی از مهم ترین موضوعات مورد بحث کلان شهرها موضوع منظر شهری می باشد که می تواند در همه ابعاد جامعه تاثیر گذار بوده و نقش عظیمی در جذابیت سیمای شهر داشته باشد، و به نوبه خود می تواند تحت تاثیر تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ساکنین نمود داشته باشد، موضوع منظر شهری و عوامل تاثیر گذار بر آن که در این پژوهش از دو دیدگاه مورد بررسی قرار گرفت که عبارت بودند از: دیدگاه اول تحلیل کیفی محله دولتخواه بود که با تصاویر و تحلیل بررسی آنان به نتایج رسیده ایم و دیدگاه دوم به علل و عوامل موثر و تاثیر گذار اجتماعی و فرهنگی، اقتصادی بر منظر شهری پرداخته و از طریق آمار و ارقام بدست آمده مورد بررسی و تجزیه تحلیل قرارگیرد. با توجه به نتایج فرضیات ابتدا باید بیان نمود که این محله به دلیل وجود محلاتی چون شیطان بازار و خلایق و وجود افراد متمول که در آنجا سرمایه گذاری نموده اند ولی خود در مناطق بهتر شهری زندگی می کنند، همچنین تغییر بافت جمعیتی و فرهنگی محل به دنبال ساخت و سازهای جدید و آپارتمانهایی که توسط سازمانها و ارگانها به کارمندان داده شده است دچار نوعی ترکیب اقتصادی مرفه و نامرغه گردیده و به نظر می رسد به همین دلیل فرض اول و چهارم این پژوهش رد گردیده است و می توان نتیجه گیری نمود که اقتصاد افراد نمی تواند تاثیر گذار در تمایل به بهبود منظر شهری داشته باشد و اغلب با اصل زندگی در این منطقه موافق نیستند. در واقع علیرغم مشارکت مردم این محلات در انواع فعالیت ها بدلیل سکونت خود در این محلات ولی به دلیل وجود محلی بنام خلا زیر که محل عرضه مصالح مستعمل واز رده خارج می باشد مشارکتی در بخش بهینه سازی کالبد و ساختمان های شهری که در حیطه شهروندان است مطلوبیتی بدست نیامد.

مشخص شده که اکثر تحولات و دگرگونیهای این فرضیات مربوط به همان عوامل اجتماعی فرهنگی، است که مورد نظر برای بررسی بوده و فقط میزان تاثیر هر کدام باعث ایجاد تفاوت نگرشی شده است. همچنین این تحقیق نشان دهنده رابطه معنی دار عوامل اجتماعی و فرهنگی و امنیت اجتماعی و بیانگر تاثیر این دو متغیر بر ساکنین محله دولتخواه می باشد به عبارت دیگر اغلب افراد نشان دادند که به زیبایی شهر اهمیت می دهند ولی به دلایلی در اولویت آنان نیست. با توجه به پژوهش انجام شده توسط اعتصامی که نشان داده است که عوامل اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی

به تنهایی نمی تواند در منظر شهری تاثیر گذار باشد در این پژوهش نیز مورد تایید می باشد. با توجه به تحولات ساختاری جامعه امروزی و تغییر سبک زندگی مردم و با توجه به امکانات رسانه ای موافق زیبایی شهر می باشند ولی به دلیل همسو نبودن مدیران شهری و مشارکت مردمی و ضعیف بودن احساس تعلق در آنان جزء اولویت های ساکنین نمی باشد؛ و همانگونه که دهقان در پژوهش خود بیان نموده با بررسی علل فقدان انگیزه پیشرفت و عدم منزلت اجتماعی باعث عدم همکاری این ساکنین در رفع نازیبایی شهر می گردد. همانگونه که پریسون اشاره نموده این مناطق با مشکلات بهداشتی و نازیبایی ساختمانها به دلیل عدم اولویت آنان می باشد. می توان با ارتقاء مسائل فرهنگی واجتماعی ابتدا شهروند را علاقمند به سکونت در این محل و سپس تشویق به بهبود منظر شهری کرد.

دیدگاه اول تحلیل کیفی تصاویر محله دولتخواه می باشد. در تحلیل تصاویر از دیدگاه منظر شهری و تاثیر آن در مناطق حاشیه نشین از نظر معنی، تناسب، جذابیت، ارتقاء فرهنگ، سر زندگی و نشاط، مشارکت کارایی، کاربری ها و دید و نور در شب و روز و بدنه ها و کالبد شهری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته و آنچه که از نتایج تحلیل و نمودارها قابل استنتاج است بشرح ذیل می توان عنوان کرد:

۱) در این منطقه طبق تحلیل تصویری عدم کفایت نور و دید شهروندان در شب از پایین ترین مطلوبیت برخوردار بوده است. در واقع اولین مورد از تاثیرات منفی در منظر شهری این شهرک دید و نور کافی می باشد که میتواند علاوه بر ایجاد مطلوبیت در منظر و زیبایی شهری، امنیت اجتماعی را در شب به همراه آورد.

۲) مطلوبیت در بخش ارتقاء فرهنگ و معنی دار بودن المان های موجود در کالبد شهری و تا حدودی تناسب فضایی این منطقه با سایر فضاهای شهری منطقه و دید و نور معابر عمومی در شب می تواند در بخش ارتقاء منظر شهری موثر واقع شود علیرغم اینکه مشارکت شهروندان از مطلوبیت لازم برخوردار نمی باشد میتوان با تقویت حس مشارکت در بین شهروندان و همچنین امید به زندگی و نشاط در بین ساکنین، در ارتقاء منظر شهری سکونتگاه ها که در حال حاضر آثار موقت بودن را در کالبد خود از دست داده است تاثیرات لازم ملاحظه نمود.

۱-۶-پیشنهادهات:

با توجه به نظریه های ارائه شده و نتایج به دست آمده از این پژوهش در جهت افزایش احساس تعلق و ایجاد انگیزه در شهروندان و ساکنین برای اهمیت دادن به منظر شهری این محله پیشنهادهای زیر ارائه می گردد. برنامه ریزان شهری ضمن اینکه برای متوقف کردن رشد این حاشیه نشینی ها باید اقدام نمایند بایستی در جهت ارائه الگوی بهینه نظیر بهسازی ساختمان ها، توانمندسازی و آموزش مهارت ها، اقتصاد ساکنین و فرهنگ شهر نشینی تلاش نمایند که در شکل تحول پویایی فضایی، باز توزیع فضایی جمعیت و منظر شهری به عنوان عمومی ترین موضوعات در مطالعه منطقه ای اقدام لازم صورت گیرد.

در حال حاضر راههای مختلفی برای ارائه الگوی بهینه منظر شهری در نقاط حاشیه نشین وجود دارد. علاوه بر آموزش لازم از سوی رسانه ها از جمله تلویزیون، شبکه اجتماعی، تبلیغات محیطی و جراید با احداث ساختمان های مردم نهاد (سمن ها) در نزدیکی این مراکز حاشیه نشین می تواند سر مشق و الگوی مهمی در این زمینه باشد.

منظر شهری در نقاط حاشیه نشین علاوه بر جنبه های زیبایی و بصری بازتابی از افکار و فرهنگ ساکنین می باشد. لذا سعی می گردد راههای مشارکت ساکنین و ایجاد انگیزه را با برگزاری کارگاه های مهارت آموزی جهت توانمند سازی و اطلاع رسانی از تخفیفات و تسهیلات نهاد های ذیربط می تواند بهترین راهکار برای مشارکت شهروندان، تشویق آنها برای توسعه شهر ها و بهبود منظر شهری می باشد.

آموزش معماری و شهر سازی و مقررات ساختمان و بیان اهمیت آن در بین شهروندان. برای تقویت فضاهای فرهنگی واجتماعی می توان از طریق ایجاد و بهره برداری مناسب از فضاهای فرهنگی ایجاد شده در این مناطق و سکونت گاه ها تلاش کرد تا مردم به فضا و مکان زندگی خویش توجه بیشتری نمایند.

تلطیف بصری و ذهنی شهروندان که این امر با ایجاد مراکز هنری، فضای سبز و سایر مراکز آموزشی و ورزشی امکان پذیر خواهد بود.

از توسعه بی رویه کالبدی شهر، تصرف زمین های کشاورزی و ساخت و ساز های غیر مجاز جدید در نزدیکی سکونت گاه های فعلی جلوگیری نمود.

با توجه به اینکه برج های کوره آجر پزی محله دولتخواه می تواند جزئی از آثار فرهنگی تعریف گردد، به دلیل بی توجهی تبدیل به محیط نا امن و بی دفاع شهری گردیده است لذا پیشنهاد میگردد با مشارکت بخش خصوصی و ارگانهای ذیربط نسبت به بهسازی این برج ها و محیط اطراف آن اقدام تا ضمن ارتقای امنیت و زیبایی منظر شهری موجب اشتغال زایی و توریستی شدن محله مذکور می گردد.

منابع

۱. اعتصامی، حمزه (۱۳۹۰)، بررسی منظر شهری در مناطق حاشیه نشین، مطالعه موردی شهریک دولت آباد کرمانشاه
۲. پاکزاد، جهانشاه (۱۳۷۵) "هویت و این همانی با فضا" مجله صفحه شماره ۲۱ و ۲۲ تابستان ۷۵ دانشگاه شهید بهشتی تهران
۳. تقوایی، سید حسن؛ (۱۳۹۱)، معماری منظر، درآمدی بر تعریف ها و مبانی نظری، تهران؛ دانشگاه شهید بهشتی
۴. رزاقی حبیب اله (۱۳۹۲)، تحلیل کیفی فضا و منظر شهری و الگوی رفتاری استفاده کنندگان از فضا
۵. زلفی ورزقانی، رضا، (۱۳۹۰) "نقش فرهنگ معماری و مصالح ساختمانی در جلوگیری از تشکیل بافت فرسوده در شهرها" پایان نامه کارشناسی ارشد.
۶. ویکس، جان، (۱۳۹۵) "جمعیت مقدمه ای بر مفاهیم و موضوعات، مترجم الهه میرزایی، انتشارات موسسه مطالعات و مدیریت جامع و تخصصی جمعیت کشور
۷. صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۷۳) جامعه شناسی شهری، جزوه چاپی و دست نویس، تهران: دانشگاه تهران
۸. غفوری، عطیه (۱۳۸۶)؛ معماری منظر چیست؟، مجله اینترنتی منظر، سال اول شماره یک
۹. لینچ، کوین، تئوری شکل خوب شهر (۱۳۷۶)، ترجمه سید حسین بحرینی، انتشارات دانشگاه تهران.
۱۰. منصوری، سید امیر (۱۳۸۲)، چستی منظر شهری، بررسی تاریخ تحولات مفهومی منظر شهری در ایران ۳۰-۰-
۱۱. دهقان (۱۳۶۸)، بررسی وضعیت اجتماعی و اقتصادی آلون کنشینان منطقه ۱۰ شهرداری تهران.
۱۲. مدنی پور، علی، طراحی فضای شهری (۱۳۷۹)، شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری، شهرداری تهران.
13. alexander,neis,anninou,a andking,1987 a new theory of urbannn design,oxford university press,new York.
14. Asla(88-1987)members handbook Washington DC:American cocet of andscape architechts.

Investigating the Impact of Social, Cultural, and Economic Factors on Urban Perspective in Informal Settlements (Case Study: Dowlakah Town)

Bahman Kargar¹, Reza Zolfi Varzaghani², Fatemeh HeydarJamaat³

1- Faculty Member of Islamic Azad University of Yadgar Imam (RA), ShahreRari Branch, Tehran, Iran

2- Ph.D. student in Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Yadgar Imam, Shahreari Branch, Tehran, Iran

3- Ph.D. student of demography, Islamic Azad University, Research Branch, Tehran, Iran

Abstract

One of the most important dimensions of cities that reflects the thoughts and tastes of activities is the urban landscape. Today, with the expansion of unofficial cities and settlements, and the lack of matching of facilities with demands, there are problems in these areas, the most fundamental consequences That is the lack of urban space, for this reason, urban landscape is one of the most important urban characteristics that has been considered and the increasing importance of these studies in monitoring urban planning policies and their role as an effective tool in urban planning management. The purpose of this study is to investigate the effect of socio-cultural and economic factors on urban landscape in unofficial areas and settlements of the state-run settlement. In this research, the descriptive - analytic research method is applied in nature. The method of collecting information in a library and using a field method (a questionnaire, visiting researcher from the location and imaging and qualitative analysis) was used for statistical analysis of SPSS. The research findings show that in the government-owned neighborhood, the economic issues of citizens do not have much impact on urban landscape. The findings of the research show that in the public sector, the economic issues of citizens have a great impact, but social and cultural factors and social security have a significant level of significance but they are not priorities. This indicates that urban managers need to align with the residents of this region. They can reduce the frustration of the neighborhood. It has no urban landscape.

Keywords: Urban Landscape, Informal Residents, Urban Space, Social and Cultural Factors, Economics, Citizens.
